

**ПРЕПОРАКИТЕ ОД ОСЛО ВО ВРСКА
СО ЈАЗИЧНИТЕ ПРАВА НА
НАЦИОНАЛНИТЕ МАЛЦИНСТВА И ДОПОЛНИТЕЛНА
БЕЛЕШКА ЗА ОБЈАСНУВАЊЕ**

Февруари, 1998

ISBN 90 - 7598904 - 0

Копирањето на било која информација од оваа брошура е дозволено; наведување на изворот би било пожелно. Оригиналната брошура на англиски јазик е составена и издадена од Фондацијата за меѓуетнички односи.

За дополнителни информации, обратете се до:

Канцеларија на Високиот Комесар за Национални Малцинства

Prinsessegracht 22

2514 AP The Hague

Tel: +31 70 312 5500

Fax: +31 70 363 5910

E-mail: hcnm@hcnm.org

ВОВЕД

Во рамките на Хелсиншките Одлуки донесени во јули 1992г., Организацијата за безбедност и соработка на Европа (ОБСЕ) ја создаде функцијата Висок комесар за национални малцинства како "инструмент за превенција на конфликти во најраната можна фаза." Во голема мера отварањето на овој мандат беше реакција на ситуацијата во поранешна Југославија, за којашто многумина стравуваа дека е можно да се повтори и на други места во Европа, а особено во земјите во транзиција кон демократија, и со тоа да се наруши ветувањето за мир и просперитет зацртано во Спогодбата од Париз за Нова Европа, усвоена од Претседателите на држави и влади во ноември, 1990г.

На 01.01.1993, г-динот Макс ван дер Штул ја прими должноста на прв Висок комесар за национални малцинства на ОБСЕ (ВКНМ). Поаѓајќи од своето големо лично искуство стекнато на функциите поранешен пратеник во парламентот и Министер за надворешни работи, неговаа активност се фокусираше првенствено на оние ситуации што вклучуваа лица-припадници на национални/етнички групи што го сочинуваат мнозинството во една држава, но се во бројно малцинство во друга (обично соседна) држава, со што се засегнати интересите на властите во секоја од тие држави и се создаваат услови за потенцијален извор на меѓудржавна тензија, па дури и конфликт. Познато е дека ваквите тензии во голема мера ја дефинираат европската историја.

Во разгледувањето на суштината на тензиите што опфаќаат национални малцинства, пристапот на ВКНМ кон овие прашања е независен, непристрасен и отворен за соработка. Иако ВКНМ не е механизам за надгледување, тој ги употребува меѓународните стандарди со кои се согласува секоја држава како негова основна рамка за анализа и како основа за неговите посебни препораки. Во врска со ова, неопходно е навраќање кон обврските преземени од сите држави членки на ОБСЕ, особено оние од Документот од Копенхаген за Конференцијата за Човековата димензија од 1990, во кој, во дел 4. се искажани деталните обврски што се однесуваат на националните малцинства. Исто така, важно е да се напомене дека сите држави членки на ОБСЕ се обврзани со повелбите на Обединетите нации во врска со човековите права, вклучувајќи ги

тука и правата на малцинствата, како и дека поголемиот дел на земјите членки на ОБСЕ се обврзани со спогодбата на Советот на Европа.

По петгодишна интензивна активност, ВКНМ може да посочи одредени сеприсутни прашања и теми коишто станале предмет на неговото внимание во повеќето од земјите каде што работел. Едно вакво прашање е и прашањето за јазичните права на националните малцинства, т.е. правото на лицата припадници на национални малцинства да го користат својот јазик во приватните и јавните сфери. Меѓународните инструменти за човекови права се повикуваат на ова право во одреден број на различни контексти. Од една страна, јазикот е лична работа тесно поврзана со идентитетот. Од друга страна, јазикот е суштествено орудие на општествената организација кое во многу ситуации прераснува во прашање од јавен интерес. Секако дека употребата на јазикот е поврзана со бројни аспекти на функционирањето на една држава. Во една демократска држава посветена на човековите права, прилагодувањето на постоечката разновидност станува важно прашање на водење политика и донесување закони. Неспособноста да се одржи соодветната рамнотежа може да резултира со меѓуетничка тензија.

Имајќи го ова предвид, во летото 1996, ВКНМ побара од Фондацијата за меѓуетнички односи да изврши консултации со мала група на меѓународно признати експерти со цел да ги добие нивните препораки за соодветно и кохерентно применување на јазичните права на лицата припадници на националните малцинства во рамките на ОБСЕ. Слично барање на ВКНМ претходно резултирало со образложение на **Препораките од Хаг во врска со образовните права на националните малцинства и извештај за објаснение**. Бидејќи Препораките од Хаг се занимаваат сеопфатно со употребата на јазикот или јазиците на националните малцинства во областа на образованието, беше одлучено ова прашање да се из земе од разгледување од страна на експертите.

Фондацијата за меѓуетнички односи - невладина организација основана во 1993 за да извршува специјализирани активности како поддршка на ВКНМ- помогна да се одржи цела серија консултации на експерти од различни релевантни дисциплини, вклучувајќи тука две средби во Осло и една во Хаг. Помеѓу консултираните експерти се наоѓаа и правници- специјалисти за меѓународно право, како и

лингвисти, адвокати и аналитичари - експерти за состојбите и потребите на малцинствата. Еве ги имињата на експертите:

Професор Гудмундур Алфредсон, ко-директор, Институт Раул Валенберг (Шведска); Проф. Асбјорн Еиде, доцент, Норвешки институт за човекови права (Норвешка); Ангелита Каменска, постар истражувач, Летонски центар за човекови права и етнички студии (Летонија); Донел О'Риагеин, генерален секретар, Европско биро за помалку употребувани јазици (Ирска); Беата Слидал, Советник, Норвешки форум за слобода на изразувањето (Норвешка); д-р Мигел Струбел, директор, Институт за каталонска социоллингвистика, Влада на Каталонија (Шпанија); Проф. Ѓорги Сепе, Катедра за лингвистички студии при универзитетот Јанус Панониус (Унгарија); проф. Патрик Торнбери, Правна катедра, Универзитетот Кил (Велика Британија); д-р Фернанд де Варан, директор на азиско-пацифичкиот центар за човекови права и превенција на етнички конфликти (Австралија); проф. Бруно де Вит, Правен факултет, Универзитет во Мастрихт (Холандија); Жан-мари Верлинг (Франција).

Бидејќи постоечките стандарди за правата на малцинствата се дел од човековите права, појдовна точка на консултациите беше да се подразбере согласување на државите со сите други обврски за човекови права, особено вклучувајќи ги тука еднаквоста и слободата од дискриминацијата, слобода на изразување, слобода на собирање и здружување, како и правата и слободите на лицата припадници на националните малцинства.

Исто така се претпостави дека крајната цел на сите човекови права е потполниот и слободен развој на индивидуалната човекова личност во еднакви услови. Следствено на ова, се претпостави дека граѓанското општество треба да биде отворено и флексибилно, и според тоа да ги интегрира сите луѓе, па и оние што припаѓаат на националните малцинства. Бидејќи употребата на јазикот е исто така суштествено комуникациско прашање, се подразбираше главната општествена димензија на човечкото искуство.

Резултирачките Препораки од Осло за јазичните права на националните малцинства се обидуваат да ја разјаснат, на еден релативно разбирлив јазик, содржината на јазичните права на

малцинствата што се општо применливи во условите каде што е присутен ВКНМ. Покрај ова, стандардите се толкувани на таков начин што обезбедува еднообразност во примената. Препораките се поделени во поднаслови коишто се однесуваат на прашања поврзани со јазикот кои произлегуваат во практиката. Подетално објаснување на Препораките е дадено во придружната Белешка за објаснување каде што може да се најдат референците со релевантните меѓународни документи. Препораките се пишуваат со намера секоја од нив да се чита заедно со соодветните релевантни параграфи од Белешката за објаснување.

Постои надеж дека овие препораки ќе обезбедат корисна основа за развојот на државната политика и законодавство, што ќе придонесе кон ефективна примена на јазичните права на лицата припадници на националните малцинства, особено во јавната сфера.

Иако овие Препораки се однесуваат на употребата на јазикот од страна на лица-припадници на национални малцинства, треба да се напомене дека поголемиот дел од овие препораки и меѓународните инструменти од кои тие произлегуваат потенцијално можат да се применат и на други видови малцинства. Препораките кои следат во продолжение имаат за цел да го појаснат постоечкиот склоп на права. Тие немаат намера да ги ограничуваат човековите права на ниту едно лице или група на лица.

ПРЕПОРАКИ ОД ОСЛО ВО ВРСКА СО ЈАЗИЧНИТЕ ПРАВА НА НАЦИОНАЛНИТЕ МАЛЦИНСТВА

ИМИЊА

- 1) Лицата припадници на националните малцинства имаат право да ги користат своите лични имиња на нивниот јазик според нивната традиција и лингвистички системи. Овие треба да бидат официјално признаени и да се употребуваат од страна на јавните власти.
- 2) На сличен начин, приватни организации, како што се културни здруженија или деловни претпријатија основани од лица припадници на националните малцинства треба да го имаат истото право во врска со името.
- 3) Во области населени со значителен број на лица припадници на национално малцинство и кога за тоа постои оправдана потреба, јавните власти треба да обезбедат услови за означување на локални имиња, улични називи и други топографски индикатори наменети за јавноста и на јазикот на малцинството.

РЕЛИГИЈА

- 4) Во искажувањето и практикувањето на својата религија индивидуално или во заедница со другите, секое лице има право да го употребува јазикот (јазиците) по негов избор.
- 5) За оние религиозни церемонии или документи што се однесуваат на одреден граѓански статус, а се важечки според законите во одредена држава, таа држава може да бара таквите документи и потврди да се издаваат и на официјалниот јазик или јазици на државата.

ЖИВОТ ВО ЗАЕДНИЦАТА И НВО

- 6) Сите лица, вклучувајќи ги и лицата припадници на национални малцинства имаат право да основаат и управуваат со свои невладини организации, здруженија и институции. Овие тела

можат да користат јазикот/јазиците по свој избор. Државата не треба да врши дискриминација на овие тела на јазична основа, ниту пак треба неоправдано да им го ускратува правото на овие тела да бараат свои извори на финансирање од државниот буџет, меѓународни извори или од приватниот сектор.

- 7) Доколку државата активно спонзорира активности, меѓу другото, во областа на спортот, културата и општествениот живот, пропорционален дел на вкупните средства одобрени од државата треба да бидат наменети за спонзорирање на такви слични активности организирани од лица припадници на националните малцинства. Државната финансиска поддршка за активностите што се одвиваат на јазиците на лицата припадници на националните малцинства во овие сфери треба да биде доделувана на рамноправна основа.

МЕДИУМИ

- 8) Лицата припадници на националните малцинства имаат право да основаат и одржуваат свои средства за јавно информирање на јазикот на малцинството. Државните прописи за радиодифузија треба да бидат засновани на објективни и недискриминирачки критериуми и не треба да се користат за ограничување на правата на малцинствата.
- 9) Лицата припадници на националните малцинства треба да имаат пристап до термините за емитување на својот јазик на државните медиуми. На национално, регионално и локално ниво, времетраењето и ударноста на термините доделени за емитување на програма на јазикот на одредено малцинство треба да соодветствува на бројната структура и концентрација на националното малцинство и да одговара на неговите потреби и на околностите.
- 10) Треба да се гарантира независниот карактер на програмите на приватните и јавните медиуми на јазиците на националните малцинства. Уредувачките совети на јавните медиуми кои ја надгледуваат содржината и ориентацијата на програмската шема треба да бидат независни и да вклучуваат лица што припаѓаат на национални малцинства во улога на независни советници.

- 11) Пристапот кон медиуми од странство не треба да биде неоправдано ограничен. Таквиот пристап не треба да значи намалување на времето за емитување доделено на малцинството на државните медиуми во државата каде што живеат односните малцинства.

ЕКОНОМСКИ ЖИВОТ

- 12) Сите лица, вклучувајќи ги и лицата припадници на националните малцинства имаат право да управуваат со приватни претпријатија на јазикот/јазиците по свој избор. Државата има право да бара дополнителна употреба на официјалниот јазик или јазици на државата само онаму каде што постои оправдан јавен интерес, како на пример во врска со заштитата на работниците и потрошувачите, или во односите меѓу претпријатијата и државните органи.

АДМИНИСТРАТИВНИ ОРГАНИ И ЈАВНИ УСЛУГИ

- 13) Во оние региони и локални единици каде што лицата припадници на национални малцинства се застапени во значителен број и каде што било изразено барање, лицата припадници на одреденото национално малцинство треба да имаат право да им се издаваат документи и потврди и на официјаниот јазик и на јазикот на националното малцинство, од страна на регионалните и/или локалните јавни институции. Според истиот принцип, регионалните и/или локалните јавни институции треба да ги водат соодветните матични книги и на јазикот на националното малцинство.
- 14) Лицата припадници на националните малцинства треба да имаат соодветни можности да го користат својот јазик во комуникацијата со административните органи, особено во регионите и локалните единици каде што е пројавен таков интерес и каде што се тие малцинства застапени во значителен број. На истиот принцип, административните органи треба, таму каде што е можно, да ги направат нивните услуги да достапни и на јазикот на националното малцинство. Кон оваа цел, тие треба да обезбедат соодветни кадри и/или програми за обука на постоечките кадри.

- 15) Во оние региони и локални единици каде што лицата припадници на националните малцинства се застапени во значителен број, државата треба да преземе мерки за да се обезбеди правото на избраните претставници на регионалните и локалните единици на власт да го користат јазикот на националното малцинство за време на вршењето активности во врска со овие единици на власт.

НЕЗАВИСНИ НАЦИОНАЛНИ ИНСТИТУЦИИ

- 16) Државите каде што живеат лица припадници на националните малцинства треба да го обезбедат правото на овие лица, покрај соодветните правосудни тела, да имаат пристап и кај независни национални институции, како на пример народен правобранител или комисији за човекови права, во оние случаи за кои сметаат дека им се нарушени јазичните права.

ПРАВОСУДНИТЕ ОРГАНИ

- 17) Сите лица, вклучувајќи ги и лицата припадници на национални малцинства имаат право да бидат веднаш информирани, на јазик разбирлив за нив, за причините за нивното апсење и/или задржување во притвор и за карактерот на делото и причините заради кои се осомничени, како и да се бранат на тој јазик, ако е тоа потребно со бесплатна помош од преведувач, пред судењето, за време на судењето и при жалба.
- 18) Во регионите и локалните единици каде што лицата припадници на национално малцинство се застапени во значителен број и каде што било изразено такво барање, лицата припадници на ова малцинство треба да имаат право да се изразуваат на својот јазик за време на правосудни постапки, а доколку е потребно и со бесплатна помош на устен и/или писмен преведувач.
- 19) Во оние региони и локални единици каде што лицата припадници на национално малцинство се застапени во значителен број и каде што било изразено такво барање, државата треба да има доволно разбирање за практичноста на водењето на сите правосудни постапки кои ги засегаат ваквите лица, на јазикот на малцинството.

ЛИШУВАЊЕ ОД СЛОБОДА

- 20) Директорот на казнена институција и другиот персонал во таа институција треба да знаат да зборуваат на јазикот или јазиците на најголемиот број на затвореници, или на јазикот што најголем дел од нив го разбираат. За оваа цел, треба да се обезбедат обучени кадри или програми за обука на постојните кадри. Каде што налага потребата, треба да се користат и услугите на преведувач.
- 21) Притворените лица- припадници на национално малцинство треба да го имаат правото да го изберат јазикот за комуникација со другите затвореници како и со останатите луѓе. Каде што е тоа возможно, властите треба да преземат мерки за да им овозможат на затворениците комуникација на својот јазик - усна и во личната кореспонденција, во рамките на ограничувањата пропишани со закон. Во врска со ова, притворено лице или лице кое издржува казна затвор, општо земено, треба да се чува во притвор или во затвор блиску до неговото место на живеење.

БЕЛЕШКА ЗА ОБЈАСНУВАЊЕ НА ПРЕПОРАКИТЕ ОД ОСЛО ВО ВРСКА СО ЈАЗИЧНИТЕ ПРАВА НА НАЦИОНАЛНИТЕ МАЛЦИНСТВА

Општ вовед

Член 1 од **Универзалната декларација за човекови права** се однесува на вроденото достоинство на сите човечки суштества како основен концепт што ја образува подлогата на сите стандарди за човекови права. Во Член 1 од **Декларацијата** се вели: "Сите човечки суштества се раѓаат слободни и еднакви во достоинството и правата...". Значењето на овој член не може да биде преценето. Не само што се однесува на човековите права воопшто, туку и обезбедува еден од темелите за јазичните права на лица припадници на национални малцинства. Еднаквоста во достоинството и правата претпоставува почитување на идентитетот на поединецот како човечко суштество. Јазикот е една од најосновните компоненти на човековиот идентитет. Од тука, почитувањето на достоинството на едно лице е тесно поврзано со почитување на идентитетот и последователно, на јазикот на тоа лице.

Во овој контекст, **Меѓународната спогодба за граѓански и политички права** е од значителна важност. Член 2 од оваа **спогодба** бара од државите да обезбедат почитување на човековите права на сите поединци во рамките на нивните територии и надлежности "без разграничување од било кој вид како на пример... јазик...." Член 19 од **Спогодбата** гарантира слобода на изразување која, како што е формулирано во **Спогодбата**, не само што го гарантира правото да се разменуваат информации и идеи од кој било вид, без ограничувања, туку, исто така, го гарантира правото тоа да се одвива на јазикот или медиумот по избор. Размената на информации подразбира луѓе кои функционираат во заедница. Во овој контекст, Член 21 и Член 22 од **Спогодбата** можат да бидат релевантни бидејќи ги гарантираат правата и слободите на мирно собирање и здружување.

На сличен начин, во Европа, слободата на изразување зацртана во Член 10 од **Европската Конвенција за заштита на човековите права и основни слободи**, според Член 14 од истиот документ,

треба да биде "обезбедена без дискриминирање по која било основа како на пример... јазик..." Поаѓајќи од **Универзалната декларација за човекови права и Европската конвенција за заштита на човековите права и основни слободи, Декларацијата за слобода на изразувањето и информирањето** на Советот на Европа потврдува "дека слободата на изразувањето и информирањето е неопходна за општествениот, културниот и политичкиот развој на секое човечко суштество и претставува услов за хармоничен прогрес на општествените и културни групи, нации и меѓународната заедница." Во врска со ова, важно е да се напомене слободата за мирни собири и здружувања гарантирани со Член 11 од **Европската конвенција за заштита на човековите права и основни слободи.**

Во рамките на Организацијата за безбедност и соработка на Европа (ОБСЕ), истите суштествени идеи за слободата на изразување, мирни собири и здружувања се наброени во ставовите 9.1-9.3 во **Документот од Копенхашкиот состанок од Конференцијата за човековата димензија.**

Во **Париската Повелба за Нова Европа**, Шефовите на Држави и Влади на земјите учеснички во ОБСЕ "потврдуваат дека, секоја индивидуа, без дискриминација има право на: слобода на изразување, слобода на здружување и мирен собир..."

Член 27 од **Меѓународниот Протокол за Граѓански и политички права** претставува уште една клучна одредба со директно влијание врз јазичните права на националните малцинства. Во него стои: "лицата кои припаѓаат на ... малцинства, нема да бидат лишени од правото на ... употреба на својот сопствен јазик, во заедница со други членови од својата група".

Слично на ова, според член 2(1) од **Декларацијата на Обединетите нации за правата на лицата припадници на национални или етнички, религиозни и јазични малцинства** го искажува правото на ваквите лица да "го користат својот јазик, приватно и јавно, слободно и непречено, без никаква дискриминација." Член 10(1) од **Рамковната конвенција на Советот на Европа за заштита на националните малцинства** предвидува дека државата треба да го признае правото на лицата припадници на национални малцинства

"слободно и непречено да го користат својот јазик, приватно и јавно, усно и писмено."

Иако овие документи укажуваат на употребата на јазиците на малцинствата јавно и приватно, истите тие не прават прецизно разграничување на тоа што претставува "јавна" наспроти "приватна" сфера. Секако дека овие две сфери можат и да се преклопуваат. На пример, ова може да се случи кога поединците сами или заеднички со другите даваат барање за основање на нивно приватно радио-дифузно претпријатие или училиште. Она што можеби почнало како приватна иницијатива може да прерасне во предмет на валиден јавен интерес. Таквиот интерес може да повлече донесување на одредени јавни прописи.

Употребата на јазиците на малцинствата "јавно и приватно" од страна на лицата припадници на националните малцинства не може да се разгледува без да се укаже и на образованието. Прашањата од областа на образованието што се однесуваат на јазиците на националните малцинства се разгледани детално во Препораките од Хаг во врска со образовните права на националните малцинства донесени за потребите на Високиот комесар за национални малцинства на ОБСЕ од страна на Фондацијата за меѓуетнички односи во соработка со експерти со меѓународно реноме во полето на меѓународните човекови права и образованието. Препораките од Хаг беа донесени со цел да се обезбеди појасно разбирање на меѓународните документи кои се однесуваат на правата на лицата припадници на национални малцинства на ова поле, кое е од витално значење за одржувањето и развојот на идентитетот на лицата припадници на националните малцинства.

Меѓународните документи за човекови права предвидуваат дека човековите права се универзални и дека нив мора да ги уживаат сите, подеднакво и без дискриминација. Меѓутоа, повеќето од човековите права не се апсолутни. Овие документи предвидуваат ограничен број на ситуации во кои државите оправдано би реагирале со ограничување на примената на одредени права. Ограничувањата дозволени со меѓународните закони за човекови права можат да стапат на сила при итни случаи на загрозување на живот и во ситуации што претставуваат закана за правата и слободите на другите, или пак во ситуации што го загрозуваат јавниот морал, здравството, националната безбедност и општата

благосостојба во едно демократско општество¹. Според правната регулатива на човековите права, ограничувањата на слободите треба да се толкуваат рестриктивно.

Правата на лицата припадници на национални малцинства да го користат својот јазик (јазици) јавно и приватно, поставени и образложени во Препораките од Осло во врска со јазичните права на националните малцинства, мора да се сфатат во балансиран контекст на целосно учество на поширокото општество. Препораките не предлагаат изолирачки пристап, туку онаков пристап што овозможува рамнотежа меѓу правото на лицата припадници на национално малцинство да го одржуваат и развиваат својот идентитет, култура и јазик, од една страна, и потребата да се обезбеди нивна интеграција во поширокото општество како еднакви и полноправни членови, од друга страна. Од оваа перспектива, таквата интеграција не е многу остварлива без добро познавање на официјалниот јазик/јазици на државата. Препораката за такво образование се наведува во членовите 13 и 14 од **Меѓународната спогодба за економски, социјални и културни права** и во членовите 28 и 29 од **Конвенцијата за правата на детето** кадешто е наведено правото на образование и кои ја обврзуваат државата образованието да биде задолжително. Во исто време, Член 14(3) од **Рамковната конвенција за заштита на националните малцинства** предвидува дека наставата за изучување на јазикот на малцинството "треба да се воведи без предрасуди кон учењето на официјалниот јазик или наставата на тој јазик."

ИМИЊА

- 1) Член 11(1) од **Рамковната конвенција за заштита на националните малцинства** предвидува дека лицата припадници на национални малцинства имаат право да го користат своето лично име, татково име и презиме на својот јазик. Ова право, со кое се остварува основата на личниот идентитет, треба да се применува според околностите

¹ Погоре споменатите ограничувања се споменати и во следниве одредби:

Член 30 Универзална Декларација за Човекови Права

Член 19(3) Меѓународен Протокол за Граѓански и Политички Права

Член 10(2) Европска Конвенција за Заштита на Човековите права и Основните Слободи

својствени за секоја држава. На пример, властите оправдано би се користеле со транскриптитот на официјалниот јазик или јазици во државата за да водат евиденција за имињата на лицата припадници на националните малцинства во нивната фонетска форма. Меѓутоа, ова мора да се изврши во согласност со јазичниот систем и традиција на одноското национално малцинство. Во врска со ова основно право, кое е тесно поврзано и со јазикот и со идентитетот на поединецот, лицата кои биле принудени од страна на властите да се откажат од своите оригинални имиња или имињата на нивните предци или чишто имиња биле сменети присилно, треба да го добијат правото да си ги повратат имињата без никакви трошоци.

- 2) Имињата се важен елемент и од националниот идентитет, особено во контекст на лицата кои припаѓаат на национални малцинства кои функционираат во "заедница". Член 2(1) од **Декларацијата на Обединетите нации за правата на лица припадници на национални или етнички, религиозни и јазични малцинства** го зацртува правото на лицата припадници на националните малцинства да "го користат својот јазик, јавно или приватно, слободно и непречено без никаква дискриминација." Член 10(1) од **Рамковната конвенција за заштита на националните малцинства** предвидува дека државите треба да го признаат правото на лицата припадници на националните малцинства да "го користат својот јазик слободно и непречено, јавно и приватно, писмено и усно." Член 27 од **Меѓународната конвенција за граѓански и политички права** определува дека "на лицата припадници на ...малцинства не треба да им биде ускратено правотода го користат својот јазик во заедница со другите членови на нивната заедница." Правото на едно лице да го користи својот јазик јавно, во заедница со другите, непречено и без дискриминација е доволно силен показател дека правните тела како што се институциите, здруженијата, организациите и деловните претпријатија основани и водени од лица припадници на национални малцинства го користат правото да го изберат името на својот јазик. Таквото име на фирмата треба да биде признаен од страна на властите и да се користи во согласност со јазичниот систем и традиција на таа заедница.

- 3) Член 11(3) од **Рамковната конвенција** предвидува дека "во областите што се традиционално населени со значителен број на лица припадници на национално малцинство, партиите треба да вложат напор ...да ги истакнуваат локалните називи, уличните имиња и другите топографски показатели наменети за јавноста и на јазикот на малцинството, онаму каде што постои доволно искажан интерес за такво обележување." Одбивањето да се признае валидноста на историските деноминации наброени погоре може да претставува обид да се ревидира историјата и да се асимилираат малцинствата, поставувајќи на тој начин сериозна закана кон идентитетот на лицата припадници на малцинствата.

РЕЛИГИЈА

- 4) Член 27 од **Меѓународната конвенција за граѓански и политички права** потврдува дека "Во оние држави каде што постојат етнички, религиозни или јазични малцинства, на лицата припадници на тие малцинства не треба да им биде ускратено правото, во заедница со другите членови на нивната група... да ја декларираат и практикуваат својата религија, или да го користат својот јазик." Член 3(1) од **Декларацијата на Обединетите нации за правата на лицата припадници на национални или етнички, религиозни и јазични малцинства** определува дека "Лицата припадници на малцинства можат да ги применуваат своите права... поединечно како и во заедница со другите членови на нивната група, без никаква дискриминација."

Религиозното убедување и практикување "во заедница" е поле на голем интерес за повеќето од лицата припадници на национални малцинства. Во овој контекст вреди да се напомене дека правото на декларирање на своја религија е неограничено и се гарантира со Член 18(1) од **Меѓународната спогодба за граѓански и политички права** и Член 9(1) од **Европската конвенција за заштита на човековите права и основни слободи**. Меѓутоа, слободата да се манифестира религиозното убедување, вклучувајќи го тука и јавното практикување зависи од одреден број на ограничувања наброени во помошните ставови коо истите членови. Овие ограничувања мора да бидат пропишани со закон и да се однесуваат на заштитата на јавната безбедност, ред,

здравство, морални вредности како и заштитата на основните права и слободи на другите. Тие ограничувања мора да бидат рационални и пропорционални и насочени кон постигнувањето на саканата цел, а државата не треба да ги става на сила со цел да ги пригушува оправданите духовни, јазични или културни аспирации на лицата припадници на национални малцинства.

Во контекст на малцинствата, практикувањето на религијата е честопати тесно поврзано со зачувувањето на културниот и јазичен идентитет. Правото да се користи јазикот на малцинството во јавните верски ритуали е подеднакво важно со и правото да се основаат религиозни институции и самото право на јавно манифестирање на религија. Следствено, властите не треба да наметнуваат било какви неоправдани ограничувања на јавните верски ритуали, или на употребата на кој било јазик во ритуалите, без оглед дали станува збор за мајчиниот јазик на националните малцинства или за јазикот на литургијата прифатен од таа заедница.

- 5) Религиозните чинови како што се свадбени церемонии или погребни треба исто така да претставуваат легитимни граѓански чинови со коишто во некои земји и се потврдува граѓанскиот статус. Во такви случаи, треба да се земе предвид јавниот интерес. Имајќи го на ум принципот дека административните прописи не треба да го попречуваат остварувањето на човековите права, властите не треба да наметнуваат никакви јазични ограничувања врз религиозните заедници. Ова треба подеднакво да важи и за кои било административни функции што ги имаат религиозните заедници и кои можеби се преклопуваат со надлежноста на граѓанските институции. Меѓутоа, државата може да бара од религиозната заедница за легитимните граѓански чинови за кои таа е овластена да води евиденција и на официјалниот јазик или јазици на државата за да може непречено да се извршуваат правните и административни функции во таа држава.

ЖИВОТ ВО ЗАЕДНИТЕ И НЕВЛАДИНИТЕ ОРГАНИЗАЦИИ

- 6) Колективниот живот на лицата припадници на национални малцинства, нивното делување "во заедница" како што е

зацртано во меѓународните документи, доаѓа до израз во многубројните активности и домени на функционирање. Една од поважните активности е и постоењето на нивните невладини организации, асоцијации и институции чие постоење обично се смета од витално значење за одржувањето и развојот на нивниот идентитет и, општо, се смета за поттикнувачки придонес за развојот на граѓанското општество и демократските вредности во рамките на државата.

Членовите 21 и 22 од **Меѓународната спогодба за граѓански и политички права** и Член 11 од **Европската конвенција за заштита на човековите права и основни слободи** го гарантираат правото на луѓето на мирни собири и слобода на здружување. Правото на луѓето да "дејствуваат во заедница" заедно со другите членови на нивната група, нивното право да основаат и управуваат со свои невладини организации, здруженија и институции е еден од столбовите на отвореното и демократско општество. Член 27 од истата **Спогодба** потврдува дека : "На лицата припадници на... малцинства не треба да им биде ускратено правото, во заедница со другите членови на нивната група, да..го користат својот јазик." Според тоа, по правило, властите не треба да се мешаат во внатрешните работи на таквите тела "што остваруваат дејност во заедницата", ниту пак, да им наметнуваат некакви ограничувања, освен оние што ги дозволуваат меѓународните правни прописи. Член 17(2) од **Рамковната конвенција за заштита на националните малцинства** на сличен начин ги задолжува државите "да не се мешаат во правото на лицата припадници на национални малцинства да учествуваат во активностите на невладини организации, како на национално така и на меѓународно ниво."

Член 2(1) од **Меѓународната спогодба за граѓански и политички права** определува дека секоја држава презема одговорност " на сите поединци на својата територија и според надлежноста да им ги обезбеди правата признати во сегашната **Спогодба**, без разграничување од било кој вид, како на пример...јазикот." Во согласност со овие прописи, државата не треба да ги дискриминира НВО врз јазична основа или да им наметнува било какви неоправдани јазични барања. Од друга страна, властите можат да бараат од

таквите организации, здруженија и институции да се придржуваат кон барањата на домашните правни прописи врз основа на постоечкиот јавен интерес, вклучувајќи ја тука и употребата на официјалниот јазик/јазици на државата во ситуации каде што е потребно меѓусебно комуницирање со јавните институции.

Во врска со финансирањето, став 32.2 од **Копенхашкиот документ** определува дека лицата припадници на национални малцинства имаат право "да основаат и да одржуваат свои образовни, културни и религиозни институции, организации или асоцијации, коишто можат да бараат доброволни финансиски или други прилози како и помош од јавноста во согласност со националните правни прописи." Според тоа, државата не треба да ги спречува овие тела во нивното барање финансиска помош од државниот буџет или од јавни меѓународни извори, како и од приватниот сектор.

- 7) Во врска со државното финансирање на невладини активности во општествениот, културниот или спортскиот сектор, меѓу другите, примената на принципите за еднаквост и недискриминирање бара од властите да обезбедат соодветен пропорционален дел на финансирање на слични активности кои се одвиваат на јазикот на националните малцинства што живеат на нивна територија. Во овој контекст, Член 2(1) од **Меѓународната спогодба за граѓански и политички права** истакнува не само дека не треба да постои никакво разграничување засновано на јазикот во однесувањето со луѓето, туку и со Член 2(2) утврдува дека од државите се бара да "ги преземат неопходните мерки... за усвојување такви закони или други мерки потребни за остварување на правата признаени со... Спогодбата." Исто така, Член 2(2) од **Меѓународната спогодба за елиминација на расната дискриминација**, (чија цел е да се елиминира било кој вид на разликување, исклучување, ограничување или претпочитање според расата, бојата, потеклото или националното или етничко потекло) определува дека " државните партии треба, кога тоа го налагаат околностите, да преземат посебни и конкретни мерки на општествен, економски и културен план, за да се обезбеди адекватен развој и заштита на одредени расни групи или поединци кои им припаѓаат, со цел да им се гарантира полноправно и еднакво остварување на човековите

права и основни слободи..." Бидејќи јазикот е често пати критериум кој ја дефинира етничката припадност заштитена со претходно споменатата конвенција, заедниците на јазичните малцинства исто така можат да стекнат право да извлечат корист од таквите "посебни и конкретни мерки."

На европско ниво, Став 31 од **Копенхашкиот документ** определува дека "државите треба да преземат посебни мерки, таму каде што е тоа потребно, со цел да се обезбеди полноправна еднаквост на лицата припадници на националните малцинства со другите граѓани во остварувањето на човековите права и основни слободи." Став 2 од Член 4 од **Рамковната конвенција за заштита на националните малцинства** ги обврзува државните партии "каде што е тоа потребно, да преземат адекватни мерки во сите области на економски, општествен, политички и културен живот, со цел да се овозможи целосна и ефективна еднаквост меѓу лицата припадници на национално малцинство и оние кои припаѓаат на мнозинството"; став 3 од истиот Член понатаму потесно определува дека таквите "мерки усвоени во согласност со став 2 не треба да се сметаат за чин на дискриминација." Понатаму, Член 7(2) од **Европската спогодба за регионални јазици или јазици на малцинствата** определува дека "усвојувањето на специјални мерки во полза на регионалните јазици или јазиците на малцинствата со цел да се унапреди еднаквоста меѓу корисниците на тие јазици и остатокот од населението, или мерки кои ја имаат предвид нивната карактеристична ситуација не се смета за чин на дискриминација кон корисниците на јазиците во поширока употреба." Затоа, во овој контекст, властите треба да обезбедат пропорционален дел на финансиите од државниот буџет за дејностите на лицата припадници на националните малцинства, меѓу другото и во областа на општествениот, културниот, спортскиот живот. Ваквата поддршка може да се обезбеди преку помошни средства, јавни придонеси и даночни ослободувања.

СРЕДСТВА ЗА ЈАВНО ИНФОРМИРАЊЕ

- 8) Член 19 од **Меѓународната спогодба за граѓански и политички права**, којашто го гарантира правото на мислење и неговото изразување, е основна гледна точка во врска со

улогата и местото на медиумите во демократските општества. Член 19(1) предвидува дека "секој треба да го има правото на свое мислење без никакво мешање", а Член 19(2) продолжува со гаранција за слободата "да бараат, примаат и предаваат информации и идеи од секаков вид, за сите, без оглед на границите, или усно, или писмено, во печат, во уметнички облик или преку медиум по сопствен избор." Член 10 од **Европската конвенција за заштита на човековите права и основни слободи** на сличен начин го гарантира правото на слободно изразување. Земјите членки на Советот на Европа во Член 1 од **Декларацијата за слобода на изразувањето и информирањето** ја потврдуваат "нивната цврста посветеност на принципите на слободата на изразувањето и информирањето како основен елемент на демократското и плуралистичко општество." На оваа основа, државите во истиот документ изразуваат дека "на полето на информирањето и масовните медиуми тие се стремат да постигнат....постојно на широк спектар од независни и автономни медиуми, што дозволуваат изразување на разновидност на идеи и мислења."

Член 9(1) од **Рамковната конвенција за заштита на националните малцинства** јасно определува дека лицата припадници на националните малцинства се слободни да "имаат свое мислење и да примаат и разменуваат информации и идеи на јазикот на малцинството, без мешање од страна на властите и без оглед на границите..." Понатаму, истата одредба ги обврзува државите "во рамките на нивниот правен систем, лицата припадници на национално малцинство да не бидат подложувани на дискриминација во нивниот пристап до медиумите." Член 9(3) од **Рамковната конвенција** одредува дека државите "не треба да го спречуваат основањето и користењето на печатените медиуми од страна на лица припадници на национални малцинства." Истата одредба бара "во правната регулатива за радиодифузните системи,(државите) да обезбедат, колку што е тоа можно... лицата припадници на национални малцинства да се здобијат со можност да основаат и да се користат со свои медиуми." Треба, исто така, да се забележи дека под медиуми можат да се подразбираат и тела од оној вид, кој, меѓу другите се предвидува со став 32.2 од **Копенхашкиот документ** кој го предвидува правото на лицата припадници на националните

малцинства да "основаат и одржуваат свои образовни, културни и религиозни институции, организации и здруженија..." Иако медиумите не се цитираат експлицитно во овој документ, истите често пати играат суштествена улога во унапредувањето и зачувувањето на јазикот, културата и идентитетот.

Иако нема сомнение дека лицата припадници на националните малцинства имаат право да основаат и одржуваат приватни медиуми, исто така е недвосмислено дека ова право е подложно на ограничувања предвидени со меѓународно право како и со легални барања на државата во поглед на правната регулатива во врска со медиумите. Член 9(2) од **Рамковната конвенција** многу јасно го истакнува ова, со тоа што во него се подвлекува дека слободата на изразување спомената во Член 9(1) од **Конвенцијата** "не треба да ги спречи засегнатите страни да се стекнат со концесија за радиодифузни и кинематографски претпријатија, без дискриминација и врз основа на објективни критериуми." Правните барања, доколку се оправдани и неопходни, не треба да се користат за поткопување на остварувањето на ова право.

- 9) Прашањето за пристап кон медиумите што се јавно финансирани е тесно поврзано со концептот за слободата на изразување. Член 9(1) од **Рамковната конвенција** предвидува дека слободата на изразување на лицата припадници на националните малцинства ја вклучува и слободата да се разменуваат информации и идеи на јазикот на малцинството, без мешање од страна на властите, и продолжува понатаму со текстот: "припадниците на малцинствата не треба да бидат подложени на дискриминација во нивниот пристап до медиумите." Член 9(4) од **Рамковната конвенција** предвидува дека "засегнатите страни треба да преземат адекватни мерки со цел да го олеснат пристапот до медиумите за лицата припадници на националните малцинства." Ова подразбира дека националното малцинство што се состои од значителен број на лица треба да има пристап со пропорционално време на емитување, на државното радио и/или телевизија, земајќи ја предвид бројната структура на односното малцинството при определувањето на времето на емитување.

Меѓутоа, бројната структура и концентрација на населението, не можат да се сметаат за единствен критериум при распределбата на времето за емитување што треба да се додели на кое било национално малцинство. Во случајот со помалите заедници, мора да се земе предвид минималното време и средства без кои едно помало малцинство не би можело да се претстави во медиумите на забележителен начин.

Покрај тоа, квалитетот на времето за емитување доделено на малцинството е прашање што треба да се разгледа од аспект на недискриминарачко расудување. Часовите доделени на програмите на јазиците на малцинствата треба да бидат такви што ќе овозможат лицата припадници на националното малцинство да можат да ја следат програмата што се емитува на нивниот јазик на квалитетен начин. Поради ова, властите треба да обезбедат емитување на програмите во соодветни делови на денот.

- 10) Во едно отворено и демократско општество програмските содржини на медиумите не треба неоправдано да бидат цензурирани од властите. Слободата на изразувањето, гарантирана со Член 19(1) од **Меѓународната спогодба за граѓански и политички права** и Член 10(1) од **Европската конвенција за заштита на човековите права и основни слободи** е многу важна на овој план. Евентуалните ограничувања што би можеле да бидат наметнати од страна на властите треба да се во согласност со Член 19 (3) од **Спогодбата** што предвидува дека овие ограничувања "треба да бидат од таков карактер, како што налага законот и се потребни а) заради почитување на правата и реномето на другите, б) за заштита на националната безбедност или јавниот ред и мир, или јавната благосостојба и моралните вредности." Член 10(2) од **Европската конвенција за заштита на човековите права и основни слободи** предвидува речиси идентични ограничувања на евентуалното мешање од страна на властите во остварувањето на слободата на изразувањето.

Треба да се применат механизми за програмите на јавните медиуми подготвени од националните малцинства или за нив, со кои механизми навистина ќе се истакнат интересите и

желбите на членовите на заедницата и истите ќе се сметаат за независни. Во овој контекст, учеството на лицата припадници на националните малцинства (како приватни лица) во уредувачкиот процес треба да помине низ повеќе етапи за да се обезбеди зачувување на независниот карактер на медиумите и да се осигура дека тие ќе им служат на потребите на заедниците за кои се наменети.

Во согласност со принципот на еднаквост и недискриминација, составот на јавни институции треба да го одразува составот на населението за кое се наменети. Ова се однесува и на средствата за јавно информирање. Член 15 од **Рамковната конвенција** ги обврзува државите "да ги создадат потребните услови за ефикасно учество на лицата припадници на националните малцинства во културниот, општествениот и економскиот живот и во јавните работи, особено во оние што ги засегаат." Член 2 од **Конвенцијата бр.111 на Меѓународната организација на трудот во врска со дискриминација при вработувањето и професионалното ориентирање** е поексплицитен во обврзувањето на државите "да водат национална политика создадена да ги унапредува... еднаквите можности и третманот во поглед на вработувањето и професионалното ориентирање, со цел елиминирање на било какава дискриминација во тој поглед." Вработувањето без дискриминација на лица припадници на национални малцинства во медиумите ќе придонесе кон репрезентативноста и објективноста на тие медиуми.

- 11) Во духот на Членовите 19(2) од **Меѓународната спогодба за граѓански и политички права** и Член 9(1) од **Рамковната конвенција за заштита на националните малцинства** и на принципот на недискриминација, пристапот кон програмската шема на јазикот на лицата припадници на националните малцинства, преземена за емитување од друга држава или од "сродната држава", не треба да биде оправдување за намалување на времето за емитување доделено за малцинството на јавниот медиум во државата каде што тие лица живеат.

Неограничениот пристап до информации и медиумски мрежи е основен елемент на правото на информирање, а во контекст на забрзаниот технолошки прогрес е од се поголемо значење.

Последователно, кога, на пример, станува збор за доделување на концесија за кабловска телевизија, не е законски ако државата одбие да додели концесија на телевизиски или радио станици што се наоѓаат во "сродната држава", иако постои јасно изразен интерес од страна на засегнатото национално малцинство за следење на тие станици. Ова право важи не само за кабловски медиуми, туку и за електронските информативни мрежи на јазикот на националното малцинство.

Општо земено, државите членки на Советот на Европа, во Член 3(ц) од **Декларацијата за слобода на изразувањето и информирањето**, одлучија "да го поддржат слободниот проток на информации, со тоа придонесувајќи кон меѓународното разбирање, пристап до подобри сознанија за убедувањата и традициите, почит за разновидноста на мислењата и взаемното збогатување на културите." Во врска со медиумските контакти преку границите, државата треба да ги прилагоди своите начела кон духот на оваа одредба.

ЕКОНОМСКИ ЖИВОТ

- 12) Меѓународните документи многу малку се однесуваат на правата на лицата припадници на национални малцинства во полето на стопанската активност. Меѓутоа, меѓународните документи го споменуваат правото на националните малцинства да го користат својот јазик јавно и приватно, слободно и непречено, без никаква дискриминација, усно или писмено, поединечно или со другите. Член 19(2) од **Меѓународната спогодба за граѓански и политички права** и Член 10(1) од **Европската Конвенција за заштита на човековите права и основни слободи** ја гарантираат слободата на изразувањето не само во врска со идеи и мислења коишто можат да бидат пренесени на други (т.е. содржината на комуникацијата), туку и во врска со јазикот како средство за остварување на комуникацијата. Овие права, заедно со правото на еднаквост и недискриминација, го подразбираат правото на лицата припадници на национални малцинства да водат свои деловни активности на јазик по сопствен избор. Поради големото значење кое за приватните сопственици го има можноста да комуницираат ефикасно со своите клиенти и да ги следат своите иницијативи во

рамноправни услови, не треба да постојат неоправдани ограничувања на нивниот слободен избор на јазик.

Член 11(2) од **Рамковната конвенција** определува дека "секое лице припадник на национално малцинство има право на јавно место, на својот јазик да истакнува знаци, називи и патокази и други информации од личен карактер." Во **Рамковната конвенција** изразот "од личен карактер" се однесува на се што не е од официјален карактер. Затоа, државата не треба да наметнува никакви ограничувања на изборот на јазик во административните работи на приватните претпријатија.

Без да се занемари гореспоменатото, државата може да побара официјалниот јазик или јазици на државата да бидат приспособени во оние сектори на стопанска активност што влијаат врз остварувањето на правата на другите или подразбираат размена и комуникација со јавни органи. Ова следува од дозволените ограничувања на слободата на изразување определени со Член 19(3) од **Меѓународната спогодба за граѓански и политички права** и Член 10(2) од **Европската конвенција за заштита на човековите права и основни слободи**. Додека предвидените дозволени ограничувања наведени во гореспоменатите Членови би можеле да значат оправдување за ограничувањата на содржината на комуникацијата, тие никогаш не би претставувале оправдување за ограничувањето на употребата на јазикот како средство за комуникација. Меѓутоа, заштитата на правата и слободите на другите и ограничените барања на јавната администрација може да биде оправдување за посебни упатства за дополнителното користење на официјалниот јазик или јазици на државата. Во зависност од околностите, ова би се однесувало на оние сектори на активности како што е здравствена заштита и безбедноста на работното место, заштита на потрошувачите, работни односи, оданочување, финансиски извешати, државното здравствено осигурување и осигурување за невработени, транспорт. Врз основа на легитимен јавен интерес, државата може, покрај употребата на било кој друг јазик, исто така да бара да бидат употребени и официјалниот јазик или јазици на државата во оние деловни активности како на пример означување и именување на јавни места - како што е јасно истакнато во Став 60 од

Појаснувачкиот извештај за Рамковната конвенција за заштита на националните малцинства. Накратко, државата не може никогаш да ја забрани употребата на јазикот, но може, врз основа на оправдан јавен интерес да даде упатсва за дополнителна употреба на официјалниот јазик или јазици на државата.

По истата логика на оправданиот јавен интерес, евентуалните барања за употреба на јазикот пропишани од државата мора да бидат во пропорционален однос со јавниот интерес на кој му служат. Пропорционалноста на тоа барање треба да се определи до оној степен до кој е потребно. На пример, според тоа, во јавниот интерес на здравствената заштита и безбедност на работното место, државата може да бара од приватните фабрики, покрај на одбраниот јазик/јазици на претпријатието, да се постават безбедносни предупредувања на официјалниот јазик или јазици на државата. На сличен начин, во интерес на точното водење на јавната администрација во врска со оданочувањето, државата треба да бара административните формулари да бидат пополнувани на официјалниот јазик или јазици на државата, и да бара, во случај на ревизија од јавните власти, релевантната документација да биде достапна и на официјалниот јазик или јазици на државата; во вториот случај не треба да се бара од приватните претпријатија да ја водат целата своја евиденција на официјалниот јазик или јазици на државата, но трошоците за евентуалниот превод ќе ги сноси приватното претпријатие. Ова е без предрасуди кон можното стекнато право на лицата припадници на националните малцинства да го користат својот јазик/јазици во комуникацијата со административните власти како што се предвидува со Член 10(2) од **Рамковната конвенција за заштита на националните малцинства.**

АДМИНИСТРАТИВНИТЕ ВЛАСТИ И ЈАВНИТЕ СЛУЖБИ

13/14/

- 15) Државите членки на ОБСЕ се обврзани да преземаат мерки со кои ќе придонесат кон создавање на динамична средина, отворена не само за одржување на идентитетот на лицата припадници на националните малцинства (вклучувајќи го тука и нивниот јазик) туку и на нивниот развој и унапредување. Како последица, овие држави се обврзале да го почитуваат

"правото на лицата припадници на националните малцинства на ефективно учество во јавните работи" како што е наведено во став 35 од **Копенхашкиот документ**. Член 10(2) од **Рамковната конвенција за заштита на националните малцинства** јасно бара од државите да "ја овозможат употребата на малцинските јазици во комуникацијата со административните власти." Став 35 од **Копенхашкиот документ** исто така ја споменува можноста за создавање на средина што ќе биде отворена за учеството на националните малцинства во јавните работи, на нивниот јазик, со тоа што ќе се основаат "соодветни локални или автономни административни единици кои ќе одговараат на посебните историски и територијални околности на малцинствата во согласност со државната политика на односната земја." Член 15 од **Рамковната конвенција** ги обврзува државите "да ги создадат потребните услови за ефективно учество на лицата припадници на националните малцинства во културниот, општествениот и економскиот живот и во јавните работи, а особено во оние што директно ги засегаат." Овие одредби ги обврзуваат властите да им овозможат на лицата припадници на националните малцинства да комуницираат со властите на својот јазик или да се здобиваат со граѓански потврди и дозволи на својот јазик. Во согласност со принципите за еднаквост и недискриминирање, овие одредби исто така подразбираат динамична врска на учество, при што јазикот на малцинството може да стане полноправно средство за комуникација во локалниот политички живот и во взаемните односи меѓу граѓаните и властите, вклучувајќи го тука и користењето на јавните служби.

Етничката застапеност во административните институции и агенции што се поставени на располагање на населението обично претставува одраз на едно плуралистичко, отворено и недискриминирачко општество. Со цел да се елиминираат ефектите од поранешна или актуелна дискриминација во рамките на системот, Член 2 од **Конвенцијата бр.111 на Меѓународната организација на трудот во врска со дискриминација при вработување и професионално ориентирање** ги обврзува државите "да водат национална политика во правец на овозможување ...на еднакви можности и еднаков третман во однос на вработувањето и

професионалното ориентирање, со цел елиминирање на евентуална дискриминација што би произлегла на тоа поле."

Секогаш кога се подготвуваат и применуваат програми и служби чија намена е да служат на јавноста, реално е да се очекува дека владите посветени на принципите наведени погоре треба да ги земат предвид и изразените желби на лицата припадници на националните малцинства како и принципот на бројна оправданост. Каде што е потребата јасно изразена и каде што бројките се значителни, принципот на еднаквост бара даночните обврзници што припаѓаат на националните малцинства да имаат пристап кон службите и на својот јазик. Ова особено важи за здравствените и социјални служби кои имаат директно влијание врз квалитетот на живеењето во непосредна и во суштествена смисла.

Во согласност со принципите на еднаквост и недискриминирање, од административните власти се очекува со лицата припадници на националните малцинства да се однесуваат на начин кој одговара на принципите на еднаквост и сеопфатност. Државите мора да ја прифатат демографската реалност на регионите под нивна надлежност. Пред се, државите не треба намерно да ги избегнуваат своите обврски со промена на демографската слика на некој регион. Член 16 од **Рамковната конвенција** особено ги задолжува државите да се воздржуваат од мерки што би можеле да ја променат пропорционалната слика на населението во оние облассти населени со лица припадници на националните малцинства, со цел да се ограничат правата на малцинствата. Ваквите мерки би можеле да се состојат од самоволно наметнати експропријации, прогонства, иселување како и самоволно прекројување на административните граници и манипулација со пописот на населението.

НЕЗАВИСНИ НАЦИОНАЛНИ ИНСТИТУЦИИ

- 16) Човековите права се стекнуваат со вистинското значење кај оние на кои им се наменете тогаш кога властите од државата ќе постават механизми со кои ќе се обезбедува ефикасното применување и заштита на правата гарантирани со меѓународните конвенции и декларации, или во домашното законодавство. Надополнувајќи ги правосудните постапки,

независните национални институции обично со помали трошоци, побрзи и се со отворен пристап.

Дискриминацијата што се споменува во **Конвенцијата за елиминација на расната дискриминација** не е дефинирана според критериуми што се однесуваат на расите. Член 1 (1) од **Конвенцијата** предвидува дека концептот на расна дискриминација треба да значи: " било какво разликување, исклучување, ограничување или претпочитање врз основа на расната припадност, бојата, националното или етничкото потекло што е со цел или го постигнува ефектот на омаловажување или негирање на признавањето, остварувањето и користењето, на еднаква основа , на човековите права и основни слободи на политички, економски, општествен, културен и др. план на јавниот живот." Член 6 од **Конвенцијата** предвидува дека "државните органи во рамките на нивната надлежност треба секому да му обезбедат заштита и отштета, преку надлежните национални судови и други државни институции во врска со евентуални дејства на расна дискриминација кои ги нарушуваат човековите права и основни слободи наспроти одредбите на Конвенцијата..." Во овој контекст, основањето на независни национални институции од страна на државата што ќе служат како механизми за компензација, како што е на пример, институцијата Народен правобранител или Комитет за човекови права, претставува мерило за демократскиот и плуралистички карактер на дадената држава. Во согласност со тоа, и во врска со **Резолуцијата бр.48/134 на Обединетите Нации од 20 Декември 1993**, Советот на Европа го поддржал, во **Препораката бр. Р(97) 14 од 30 Септември 1997**, основањето на "национални институции за човековите права, а особено комитети за човекови права кои се плуралистички во членскиот состав, народен правобранител и слични институции." Ваквите механизми за компензација треба да станат достапни за лицата припадници на националните малцинства кои сметаат дека нивните јазични и други права се загрозени.

ПРАВОСУДНИ ОРГАНИ

17/18) Со меѓународното право од властите се бара за сите лица што се уапсени, обвинети и осудени да обезбедат информација

за обвиненијата против нив и за целата постапка на јазикот што им е разбирлив. Ако стане неопходно, мора да се назначи и преведувач без надокнада. Овој стандард на задолжителен законски процес е универзален во својата примена и не се оденсува само за јазичните права на националните малцинства. Тука се поважни суштинските принципи на еднаквост и недискриминација пред законот. Почитувањето на овие принципи е од витално значење во поглед на кривичните обвиненија и постапки. Како последица, Член 14(3)(а) од **Меѓународната спогодба за граѓански и политички права** обврзува дека секое лице обвинето за криминални дејства треба "да биде информирано веднаш и детално, на разбирлив јазик, за карактерот и причината на обвиненијата подигнати против него." Член 6(3) (а) од **Европската конвенција за заштита на човековите права и основни слободи** ја предвидува истата обврска со речиси истите зборови. Покрај тоа, Член 5(2) од гореспоменатата конвенција ја одредува истата обврска во однос на лишување од слобода. Понатаму, во Член 14(3) од **Меѓународната спогодба за граѓански и политички права** се одредува правото за секого "во потполна рамноправност"..."(е) да ги испита сведоците против него и да стекне право на присуство и распит на сведоци во негово име под истите услови како за сведоците против него." Во оваа насока, Член 14(3) (ф) од **Меѓународната спогодба за граѓански и политички права** и Член 6(3)(е) од **Европската конвенција за заштита на човековите права и основни слободи** го гарантираат правото за секој "да може да има преведувач без надокнада ако не може да го разбере или да го говори јазикот што се употребува на суд." Додека овие гаранции што исклучиво се однесуваат на употребата на јазикот се пропишани посебно во врска со кривични постапки, од основната гаранција на еднаквост пред судовите и трибуналите, како што се предвидува во првата реченица на Член 14(1) од **Меѓународната спогодба за граѓански и политички права**, следува дека правните постапки од било кој вид треба да се сметаат совршено праведни до тој степен до кој ќе се постигне сите услови да бидат еднакви за сите. Оваа определба, што важи еднакво со почитувањето на изборот на јазикот на кој се води постапката во целост, треба да им послужи на државите како патоказ во развојот на нивната политика во врска со рамноправното и ефективно спроведување на правдата.

Со поопшти зборови, во Член 7(1) од **Европската спогодба за регионални јазици и јазици на малцинствата** се вели дека државите треба да ја засноваат својата политика, законодавство и практика на такви цели и принципи како "признавање на регионалните или малцинските јазици како израз на културното богатство..." и како "потреба од одлучна акција за унапредување на регионалните и малцинските јазици со цел - нивна заштита." Член 7(4) од **Европската спогодба** предвидува дека "во определувањето на нивната политика во однос на регионалните и малцинските јазици, државните органи треба да ги земат в предвид потребите и желбите изразени од групите што се користат со тие јазици." Понатаму, Член 15 од **Рамковната конвенција** ги задолжува државите "да ги обезбедат неопходните услови за адекватна партиципација на лицата припадници на националните малцинства во културниот, општествениот и економскиот живот, како и во јавните работи, а особено во оние што се однесуваат на нив." Ако се земат предвид горенаведените стандарди заедно со значењето на адекватен пристап кон правдата за демократските општества, разумно е да се очекува од државите, колку што е тоа можно, да го обезбедуваат правото на лицата припадници на националните малцинства да се изразуваат на својот јазик во сите етапи на правосудните постапки (без разлика дали се тоа кривични, граѓански или административни), и истовремено да ги почитува правата на другите и да се задржи интегритетот на процесите, вклучувајќи ги и тука и постапките на поднесена жалба.

- 19) Бидејќи пристапот кон правдата е од витално значење за остварувањето на човековите права, степенот до кој може да се учествува директно и лесно во достапните постапки е важно мерило за таквиот пристап. Затоа, достапноста на правосудните постапки што функционираат на јазикот/јазиците на лицата припадници на националните малцинства го прави пристапот кон правдата подиректен и полесен за овие лица.

Врз оваа основа, Член 9 од **Европската спогодба за регионални и малцински јазици** одредува дека, до оној степен што одговара на барањето на една од засегнатите страни, сите правосудни постапки треба да се водат на

регионалниот јазик или на јазикот на малцинството. Парламентарното собрание на Советот на Европа, го донесе истиот заклучок во Член 7(3) во **Препораката бр.1201** во која се определува дека "во регионите во кои живее значителен број на национално малцинство, лицата припадници на националното малцинство треба да имаат право да го користат својот мајчин јазик во комуникацијата со административните органи и во постапките на суд и другите правосудни органи." Според тоа, државите треба да преземат мерки за ангажирање на соодветни кадри и нивна обука во областа на правосудството.

ЛИШУВАЊЕ ОД СЛОБОДА

- 20) Пропис 51, став 1 и 2, од **Стандардниот Правилник на Обединетите нации за третман на затвореници** како и Пропис 60, став 1 и 2 од **Европскиот затворски правилник на Советот на Европа** го истакнуваат значењето на правото на затворените лица да бидат разбрани од затворската администрација како и значењето за затворската администрација да ги разбира затворениците. Овие одредби не се однесуваат на малцинските права како такви. Меѓутоа, ако се земат предвид заедно со искажаната желба на засегнатите групи, нивната бројна застапеност и принципот на еднаквост и недискриминирање, гореспоменатите одредби се поважни за регионите и областите каде што лицата припадници на националните малцинства се присутни во значителен број.
- 21) Пропис 37 од **Стандардниот правилник на Обединетите Нации за третман на затвореници** како и Член 43(1) од **Европскиот затворски правилник на Советот на Европа** го поддржуваат правото на затворениците да комуницираат со своите семејства, пријатели и лица претставници на надворешни организации. Поради значењето на овие човекови права на слободно изразување и правото на употреба на својот јазик јавно и приватно, должност на властите е да ги почитуваат овие права во рамките на ограничувањата пропишани со закон дури и во казнените установи. По правило, затворениците треба да бидат во можност да комуницираат на својот јазик усно со другите затвореници и со луѓето во посета, но и во личната преписка. Сепак, одредени

човекови права и слободи на лицата затворени за кривични дејства можат да бидат оправдано ограничени или укинати поради јавната безбедност во согласност со ограничувањата пропишани со меѓународните документи. Од практични причини, остварувањето на јазичните права на затворениците може најлесно да се изведе ако тие се наоѓаат во притвор во местото каде што нивниот јазик вообичаено се зборува.